

SEJM
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
Sygn. akt K 30/14
BAS-WPTK-2580/14

Warszawa, dnia 2 lipca 2015 r.

TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY KANCELARIA	
wpl. dnia	02. 07. 2015
L.dz.	L.zał.

Trybunał Konstytucyjny

Na podstawie art. 34 ust. 1 w związku z art. 27 pkt 2 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U Nr 102, poz. 643 ze zm.), w imieniu Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przedkładam wyjaśnienia w sprawie wniosku Prokuratora Generalnego z 17 października 2014 r. (sygn. akt K 30/14), jednocześnie wnosząc o **umorzenie postępowania** na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 3 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym, ze względu na utratę mocy obowiązującej przez akt normatywny w zakwestionowanym zakresie.

Uzasadnienie

I. Przedmiot kontroli z uwzględnieniem zmian stanu prawnego

1. Pismem z 17 października 2014 r. Prokurator Generalny (dalej: wnioskodawca) wniósł o stwierdzenie niezgodności art. 339 § 5 w związku z art. 54 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 ze zm.; dalej: k.p.k.) „w zakresie, w jakim nie zapewnia pokrzywdzonemu możliwości wzięcia udziału w posiedzeniach sądu dotyczących umorzenia postępowania przed rozprawą, o których mowa w art. 339 § 3 pkt 2 ustawy – Kodeks postępowania karnego, w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego, z art. 45 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej”.

Wskazane we wniosku przepisy, w zaskarżonym przez wnioskodawcę zakresie, dotyczą niezapewnienia pokrzywdzonemu udziału w posiedzeniach sądu, gdy zachodzi potrzeba umorzenia postępowania przed rozprawą, z powodu oczywistego braku faktycznych podstaw oskarżenia. Zgodnie z art. 54 § 1 k.p.k., jeżeli akt oskarżenia wniósł oskarżyciel publiczny, do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej pokrzywdzony może złożyć oświadczenie, że będzie działał w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Natomiast wedle art. 339 § 5 k.p.k. (w brzmieniu obowiązującym do 30 czerwca 2015 r.), w posiedzeniach, o których mowa m.in. w art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k., mogą wziąć udział jedynie strony, obrońcy i pełnomocnicy. Artykuł 339 § 3 pkt 2 k.p.k. przewiduje zaś, że prezes sądu kieruje sprawę na posiedzenie, gdy zachodzi potrzeba umorzenia postępowania z powodu oczywistego braku faktycznych podstaw oskarżenia.

Zdaniem wnioskodawcy, przepisy te nie zapewniają pokrzywdzonemu realnej możliwości wzięcia udziału w posiedzeniu wyznaczonym w trybie art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k. Pozbawienie zaś pokrzywdzonego w art. 339 § 5 k.p.k. prawa do udziału w posiedzeniu prowadzi także do niezawiadamiania go o terminie i miejscu takiego posiedzenia. W konsekwencji oznacza to, że pokrzywdzony w praktyce jest pozbawiony szansy pełnej realizacji prawa do działania w charakterze oskarżyciela posiłkowego na zasadach określonych w art. 54 § 1 k.p.k. i do uzyskania statusu strony w postępowaniu jurysdykcyjnym. Nie mając zaś prawa udziału w posiedzeniu

sądu, na którym może zapaść orzeczenie zamykające drogę do wydania wyroku w sprawie karnej dotyczącej także pokrzywdzonego, jego prawnie chroniony interes może zostać naruszony. Zaskarżone przepisy nie spełniają zatem wymogów sprawiedliwości proceduralnej wynikających z konstytucyjnego prawa do sądu w związku z zasadą państwa prawa (art. 45 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji). Odnośnie do wyrażonej w art. 2 Konstytucji zasady demokratycznego państwa prawnego i wywodzonej z niej zasady ochrony zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa, wnioskodawca doszedł do wniosku, że istniejąca (w dacie złożenia wniosku) procedura dotycząca posiedzeń sądu w przedmiocie umorzenia postępowania z powodu oczywistego braku faktycznych podstaw oskarżenia nie zabezpiecza i nie respektuje uprawnień przyznanych pokrzywdzonemu. W przypadku wyznaczenia posiedzenia w trybie art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k., prawo udziału pokrzywdzonego w postępowaniu sądowym w charakterze oskarżyciela posiłkowego jest iluzoryczne i pozorne, przez co zaufanie to podważa.

2. Artykuł 339 § 5 k.p.k. w zakwestionowanym brzmieniu obowiązywał od 1 lipca 2003 r., kiedy to weszła w życie ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. Nr 17, poz. 155). Zgodnie z tym przepisem, w brzmieniu obowiązującym w dniu złożenia wniosku do Trybunału Konstytucyjnego: „Strony, obrońcy i pełnomocnicy mogą wziąć udział w posiedzeniach wymienionych w § 1 oraz w § 3 pkt 1, 2 i 6, z tym że udział prokuratora i obrońcy w posiedzeniu w przedmiocie orzeczenia środka zabezpieczającego określonego w art. 94 albo 95 Kodeksu karnego jest obowiązkowy”.

Natomiast art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k. przewiduje, że: „Prezes sądu kieruje sprawę na posiedzenie także wtedy, gdy zachodzi potrzeba innego rozstrzygnięcia przekraczającego jego uprawnienia, a zwłaszcza: [...] umorzenia postępowania z powodu oczywistego braku faktycznych podstaw oskarżenia”.

Wreszcie, wedle art. 54 § 1 k.p.k.: „Jeżeli akt oskarżenia wniósł oskarżyciel publiczny, pokrzywdzony może aż do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej złożyć oświadczenie, że będzie działał w charakterze oskarżyciela posiłkowego”.

3. W tym miejscu należy zauważyć, że kanwą wniosku z 17 października 2014 r., co zresztą podnosi sam wnioskodawca, jest wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 30 września 2014 r. (sygn. akt SK 22/13), zgodnie z którym art. 339 § 5 w związku z art. 54 § 1 k.p.k. „w zakresie, w jakim nie zapewnia pokrzywdzonemu możliwości wzięcia udziału w posiedzeniach sądu dotyczących umorzenia postępowania przed rozprawą, o których mowa w art. 339 § 3 pkt 1 ustawy – Kodeks postępowania karnego”, jest niezgodny z art. 45 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji. Postępowanie w sprawie o sygn. akt SK 22/13 toczyło się ze skargi konstytucyjnej, w której zakwestionowano zgodność art. 53 w związku z art. 54 § 1, art. 299 § 1 i art. 459 § 3 k.p.k. oraz art. 117 § 1, art. 117 § 2, art. 339 § 5 i art. 100 § 2 k.p.k. z art. 45 ust. 1 w związku z art. 2 i art. 7 Konstytucji. Trybunał Konstytucyjny uznał ostatecznie, że przedmiotem kontroli w tamtej sprawie był wyłącznie art. 339 § 5 w związku z art. 54 § 1 k.p.k. w zakresie, w jakim nie zapewnia pokrzywdzonemu możliwości wzięcia udziału w posiedzeniach sądu dotyczących umorzenia postępowania przed rozprawą, o których mowa w art. 339 § 3 pkt 1 k.p.k., tj. umorzenia postępowania na podstawie art. 17 § 1 pkt 2-11 k.p.k. Postępowanie w pozostałym zakresie zostało umorzone.

Trybunał Konstytucyjny w przywołanej sprawie podkreślił, że „zgodnie z dotychczasowym orzecznictwem TK konstytucyjne prawo pokrzywdzonego do sądu – art. 45 ust. 1 Konstytucji – nakazuje ukształtowanie postępowania karnego zgodnie z zasadami sprawiedliwości proceduralnej, a więc także z uwzględnieniem słusznych interesów pokrzywdzonego”. Jednym z podstawowych praw pokrzywdzonego, gwarantującym mu ochronę jego interesów prawnych, jest zaś prawo do bycia stroną w postępowaniu, zwłaszcza na etapie postępowania jurysdykcyjnego. Stąd też w postępowaniu karnym szczególnie istotna jest chwila, w której pokrzywdzony może przystąpić do procesu w charakterze strony, co uregulowane zostało w art. 54 § 1 k.p.k. Skoro zaś złożenie oświadczenia o działaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego jest możliwe aż do rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej (tj. do odczytania przez oskarżyciela aktu oskarżenia), to zdaniem Trybunału Konstytucyjnego przepisy powinny zapewnić pokrzywdzonemu rzeczywistą możliwość realizacji tego prawa. Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że pokrzywdzony może „zasadnie oczekiwać, że będzie mógł podjąć decyzję co do skorzystania z uprawnienia do działania w sprawie w charakterze oskarżyciela posiłkowego aż do upływu terminu określonego w art. 54 § 1 k.p.k.”.

Tymczasem wśród podmiotów uprawnionych do udziału w posiedzeniach sądu, wyznaczonych przed rozprawą w celu umorzenia postępowania z przyczyn opisanych w art. 339 § 3 pkt 1 k.p.k., art. 339 § 5 k.p.k. nie wymienia pokrzywdzonego. Ponadto, wobec jednoznacznego brzmienia art. 339 § 5 k.p.k., w orzecznictwie Sądu Najwyższego (postanowienie SN z 26 kwietnia 2007 r., sygn. akt I KZP 3/07) oraz doktrynie uznano, że pokrzywdzonemu nie tylko nie przysługuje prawo do udziału w posiedzeniach, o których mowa w art. 339 § 3 pkt 1 k.p.k., ale sąd nawet nie doręcza pokrzywdzonemu ani zawiadomienia o takim posiedzeniu, ani zapadłego na takim posiedzeniu orzeczenia. W konsekwencji, w razie skierowania sprawy przed rozprawą na posiedzenie w celu umorzenia postępowania na podstawie art. 17 § 1 pkt 2-11 k.p.k., określone w art. 54 § 1 k.p.k. prawo pokrzywdzonego do wstąpienia do procesu w charakterze oskarżyciela posiłkowego jest iluzoryczne. Pokrzywdzony nie może bowiem wziąć udziału w takim posiedzeniu i jednocześnie, jeśli na posiedzeniu tym zapadło orzeczenie, pokrzywdzony nie jest informowany o jego treści, choć jest to orzeczenie kończące postępowanie w sprawie. W takiej sytuacji prawa pokrzywdzonego są uzależnione wyłącznie od tego, czy we własnym zakresie zdobędzie on wiedzę o posiedzeniu, o którym mowa w art. 339 § 3 pkt 1 k.p.k., oraz czy zdąży złożyć oświadczenie o działaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego, zanim uprawomocni się postanowienie o umorzeniu postępowania w sprawie. Z drugiej strony, treść art. 54 § 1 k.p.k. może utwierdzać pokrzywdzonego w przekonaniu, że prawo do działania w charakterze oskarżyciela posiłkowego będzie skutecznie zabezpieczone aż do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej.

Stąd też Trybunał Konstytucyjny, uwzględniając powyższe okoliczności, zgodził się ze stanowiskiem Sejmu, że: „Obowiązująca regulacja może zostać uznana wręcz za swoistą pułapkę prawną, albowiem pozwala – bez wiedzy i jakiegokolwiek udziału pokrzywdzonego – na udaremnienie uzyskania przez niego statusu strony, tym samym niwecząc jego procesowe uprawnienia”.

Będąc związanym granicami skargi konstytucyjnej w sprawie o sygn. akt SK 22/13, Trybunał Konstytucyjny nie mógł ocenić konstytucyjności analogicznej regulacji dotyczącej podmiotów uprawnionych do udziału w posiedzeniach w przedmiocie umorzenia postępowania z powodu oczywistego braku faktycznych podstaw oskarżenia, tj. posiedzeniach, o których mowa w art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k. Jednakże w końcowym fragmencie uzasadnienia wyroku w sprawie o sygn.

akt SK 22/13 zwrócił uwagę, że „takie same wątpliwości co do konstytucyjności budzi również pozbawienie pokrzywdzonego w art. 339 § 5 k.p.k. prawa udziału w posiedzeniach, o których mowa w art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k.”. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że w kwestii udziału pokrzywdzonego w posiedzeniach sądu wyznaczonych przed rozprawą, Trybunał Konstytucyjny swoje rozważania w sprawie o sygn. akt SK 22/13 odniósł łącznie do obu rodzajów posiedzeń, a więc tych, o których mowa w art. 339 § 3 pkt 1 i 2 k.p.k.

Z tych przyczyn stanowisko Trybunału Konstytucyjnego co do niezgodności z Konstytucją braku zapewnienia pokrzywdzonemu możliwości wzięcia udziału w posiedzeniach sądu dotyczących umorzenia postępowania przed rozprawą, o których mowa w art. 339 § 3 pkt 1 k.p.k., powinno mieć bezpośrednie przełożenie na ocenę analogicznej regulacji dotyczącej posiedzeń, o których mowa w art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k.

4. W dniu 6 grudnia 2011 r. do Sejmu wpłynął poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks karny skarbowy, ustawy – Kodeks postępowania karnego, oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy (druk sejmowy nr 241/VII kad.; dalej: druk nr 241). Następnie, 11 października 2013 r. do Sejmu wpłynął kolejny poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny (druk sejmowy nr 2024/VII kad.; dalej: druk nr 2024), 24 lutego 2014 r. – senacki projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy (druk sejmowy nr 2267/VII kad.; dalej: druk nr 2267), wreszcie, 15 maja 2014 r. – rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 2393/VII kad.; dalej: druk nr 2393). Początkowo żaden z tych projektów nie przewidywał wprowadzenia zmian w art. 339 § 5 k.p.k.

Po pierwszych czytaniach projektów, na posiedzeniu właściwej komisji (zob. *Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach (nr 67) z dnia 11 czerwca 2014 r.*), podjęto uchwałę o wspólnym rozpatrywaniu druków nr 2393, 241, 2024 i 2267.

W art. 5 pkt 18 projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, zawartym w sprawozdaniu Podkomisji Stałej do spraw nowelizacji prawa karnego z 28 sierpnia 2014 r., przewidziano, że art. 339 § 5 k.p.k. otrzyma następujące brzmienie: „Strony, obrońcy i pełnomocnicy mogą wziąć udział w posiedzeniach wymienionych w § 1 oraz w § 3 pkt 1, 2 i 6, z tym że udział

prokuratora i obrońcy w posiedzeniu w przedmiocie orzeczenia środka zabezpieczającego określonego w art. 93a § 1 pkt 4 Kodeksu karnego jest obowiązkowy”. Proponowana zmiana art. 339 § 5 k.p.k. była związana z projektowaną zmianą ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.; dalej: k.k.) poprzez uchylenie art. 94-98 k.k., przy jednoczesnym dodaniu art. 93a-93g k.k. W projektowanym art. 93a § 1 pkt 1-4 k.k. przewidziano zaś, że środkami zabezpieczającymi są: elektroniczna kontrola miejsca pobytu (pkt 1), terapia (pkt 2), terapia uzależnień (pkt 3) i pobyt w zakładzie psychiatrycznym (pkt 4).

Z uwagi na wydanie przez Trybunał Konstytucyjny wyroku z 30 września 2014 r. (sygn. akt SK 22/13), na posiedzeniu właściwej komisji (*Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach (nr 80) z dnia 27 listopada 2014 r.*) postulowano zmianę art. 335 § 5 k.p.k. poprzez zapewnienie możliwości udziału pokrzywdzonego we wszystkich posiedzeniach przed rozprawą, na której następuje umorzenie postępowania karnego. W konsekwencji, w art. 5 pkt 20 lit. b projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, zawartym w sprawozdaniu Komisji Nadzwyczajnej do spraw nowelizacji prawa karnego z 3 grudnia 2014 r. (druk sejmowy nr 2981/VII kad.; dalej: druk nr 2981), przewidziano, że art. 339 § 5 k.p.k. otrzyma następujące brzmienie: „Strony, obrońcy i pełnomocnicy mogą wziąć udział w posiedzeniach wymienionych w § 1 oraz w § 3 pkt 1, 2 i 6, z tym że udział prokuratora i obrońcy w posiedzeniu w przedmiocie orzeczenia środka zabezpieczającego określonego w art. 93a § 1 pkt 4 Kodeksu karnego jest obowiązkowy. Pokrzywdzony ma prawo wziąć udział w posiedzeniach wymienionych w § 3 pkt 1 i 2”. Zmiana – w stosunku do projektu zawartego w sprawozdaniu Podkomisji Stałej do spraw nowelizacji prawa karnego z 28 sierpnia 2014 r. – polegała zatem na dodaniu zdania drugiego i wyrażeniu *expressis verbis* prawa pokrzywdzonego do udziału w posiedzeniach, o których mowa w art. 339 § 3 pkt 1 i 2 k.p.k. W takim też kształcie – odnośnie do art. 339 § 5 k.p.k. – projekt ustawy zawarty w druku nr 2981 został przyjęty przez Sejm, a następnie przekazany do Senatu.

Uchwałą z 7 lutego 2015 r. (druk sejmowy nr 3131/VII kad.) Senat wprowadził do tekstu projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, szereg poprawek. Zgodnie z pkt 41 uchwały Senatu z 7 lutego 2015 r., w art. 5 w pkt 20 w lit. b dodano zdanie trzecie w brzmieniu:

„Zawiadamiając pokrzywdzonego o posiedzeniu poucza się go o możliwości zakończenia postępowania bez przeprowadzenia rozprawy oraz wcześniejszego złożenia oświadczenia, o którym mowa w art. 54 § 1”. W uzasadnieniu omawianej uchwały wskazano, że poprawka nr 41 ma na celu dopełnienie realizacji wyroku Trybunału Konstytucyjnego w sprawie o sygn. akt SK 22/13, dokonanej przez Sejm w art. 339 § 5 k.p.k. Senat zaproponował, aby przepis ten uzupełnić o nałożenie na sąd obowiązku poinformowania pokrzywdzonego o czasie do złożenia oświadczenia o wstąpieniu do postępowania w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Senat wystąpił o wprowadzenie takiego samego obowiązku do art. 343 § 5 k.p.k., a więc przy zawiadomieniu pokrzywdzonego o posiedzeniu w przedmiocie rozpoznania wniosku, o którym mowa w art. 335 k.p.k. (wniosek o wydanie na posiedzeniu wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków karnych).

W sprawozdaniu z 18 lutego 2015 r. (druk sejmowy nr 3171/VII kad.; dalej: druk nr 3171) Komisja Nadzwyczajna do spraw zmian w kodyfikacjach wniosła o przyjęcie przez Sejm poprawek Senatu zawartych w pkt 41 i 51 jego uchwały z 7 lutego 2015 r.

Na posiedzeniu Sejmu z 20 lutego 2015 r. przyjęto część poprawek Senatu, w tym poprawki zawarte w pkt 41 i 51 uchwały z 7 lutego 2015 r. Tym samym ustawa o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw została uchwalona przez Sejm 20 lutego 2015 r. W dniu 12 marca 2015 r. Prezydent RP podpisał ustawę, która została opublikowana w Dzienniku Ustaw z 20 marca 2015 r. (poz. 396; dalej: ustawa z 20 lutego 2015 r.). Artykuł 29 stanowi, że ustawa wchodzi w życie z dniem 1 lipca 2015 r., z wyjątkami, które nie dotyczą uchwalonych zmian w kodeksie postępowania karnego.

W konsekwencji, od 1 lipca 2015 r. art. 339 § 5 k.p.k. brzmi następująco: „Strony, obrońcy i pełnomocnicy mogą wziąć udział w posiedzeniach wymienionych w § 1 oraz w § 3 pkt 1, 2 i 6, z tym że udział prokuratora i obrońcy w posiedzeniu w przedmiocie orzeczenia środka zabezpieczającego określonego w art. 93a § 1 pkt 4 Kodeksu karnego jest obowiązkowy. Pokrzywdzony ma prawo wziąć udział w posiedzeniach wymienionych w § 3 pkt 1 i 2. Zawiadamiając pokrzywdzonego o posiedzeniu poucza się go o możliwości zakończenia postępowania bez przeprowadzenia rozprawy oraz wcześniejszego złożenia oświadczenia, o którym mowa w art. 54 § 1”. A zatem art. 339 § 5 k.p.k. w obecnie obowiązującym brzmieniu

przewiduje zarówno prawo pokrzywdzonego do udziału w posiedzeniach, o których mowa w art. 339 § 3 pkt 1 i 2 k.p.k., jak i obowiązek zawiadomienia pokrzywdzonego przez sąd o takim posiedzeniu wraz z pouczeniem, że postępowanie może zakończyć się bez przeprowadzenia rozprawy oraz że pokrzywdzony może złożyć oświadczenie o działaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego wcześniej, niż do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej.

II. Analiza formalnoprawna

1. Wobec zmiany treści normatywnej art. 339 § 5 k.p.k., kwestia dopuszczalności merytorycznego rozpoznania wniosku z 17 października 2014 r. powinna zostać oceniona przede wszystkim na gruncie art. 39 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, ze zm.; dalej: ustawa o TK). Zgodnie z tym przepisem: „Trybunał umarza na posiedzeniu niejawnym postępowanie: [...] jeżeli akt normatywny w zakwestionowanym zakresie utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia przez Trybunał”. Przy czym wedle art. 39 ust. 3 ustawy o TK: „Przepisu ust. 1 pkt 3 nie stosuje się, jeżeli wydanie orzeczenia o akcie normatywnym, który utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia, jest konieczne dla ochrony konstytucyjnych wolności i praw”.

Stąd należy wpierw rozważyć, czy zakwestionowany art. 339 § 5 k.p.k. – w zakresie wskazanym we wniosku – utracił moc obowiązującą w rozumieniu art. 39 ust. 1 pkt 3 ustawy o TK. W dotychczasowym orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnym wyrażano bowiem stanowisko, że uchylenie przepisu nie zawsze oznacza utratę przez niego mocy obowiązującej, jeśli pomimo formalnego uchylenia przepisu nadal może być zastosowany do jakiegokolwiek sytuacji z przeszłości, teraźniejszości lub przyszłości i na jego podstawie mogą być podejmowane indywidualne akty stosowania prawa (zob. przykładowo postanowienia TK z: 19 grudnia 2012 r., sygn. akt K 32/11; 17 grudnia 2014 r., sygn. akt 20/13). W konsekwencji, o utracie mocy obowiązującej przepisu można mówić dopiero wtedy, gdy uchylony przepis nie może już być zastosowany w żadnej sytuacji faktycznej (zob. wyrok TK z 16 marca 2011 r., sygn. akt K 35/08). Stanowisko Trybunału Konstytucyjnego *in casu* odnosiło się do przepisów o charakterze materialnoprawnym, które pomimo formalnego uchylenia mogły być nadal stosowane

na podstawie odpowiednich przepisów intertemporalnych. Niemniej pogląd ten można odnieść także do przepisów o charakterze proceduralnym, gdyż przepisy przejściowe mogą przewidywać pozostanie w mocy również formalnie już uchylonych przepisów regulujących tok postępowania. Z takim uregulowaniem mamy do czynienia np. w sytuacji, w której przepisy przejściowe przewidują, że do spraw wszczętych albo znajdujących się na określonym etapie przed dniem wejścia w życie ustawy nowelizującej, stosuje się przepisy w dotychczasowym brzmieniu.

Zgodnie z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego, umorzenie postępowania na podstawie art. 39 ust. 1 ustawy o TK może nastąpić jedynie wtedy, gdy osiągnięto główny cel zainicjowanego postępowania, tj. jeszcze przed wydaniem orzeczenia przez Trybunał Konstytucyjny usunięto wadliwy akt normatywny bądź przepis z systemu prawa. Stąd umorzenie postępowania jest możliwe dopiero w sytuacji, w której uchylony przepis nie może być stosowany, a zwłaszcza nie wywiera już określonych skutków dla adresatów zawartych w nim norm (zob. postanowienia TK z: 24 października 1989 r., sygn. akt U 2/89; 13 października 1998 r., sygn. akt SK 3/98; 3 lutego 2004 r., sygn. akt SK 12/02; 19 grudnia 2012 r., sygn. akt K 32/11).

W związku z tym należy odpowiedzieć na pytanie, czy wprowadzona przez ustawę z 20 lutego 2015 r. zmiana art. 339 § 5 k.p.k. dotyczy wszystkich spraw, w których nie wydano jeszcze prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, niezależnie od daty wszczęcia sprawy i daty wniesienia aktu oskarżenia do sądu.

W ustawie z 20 lutego 2015 r. kwestie intertemporalne uregulowane zostały w art. 14-29. Żaden z tych przepisów nie przewiduje jednak, aby art. 339 § 5 k.p.k. w uprzednio obowiązującym brzmieniu miał znajdować zastosowanie w jakiegokolwiek sprawie po wejściu w życie nowelizacji. We wszystkich niezakończonych prawomocnie sprawach rozpoznawanych na podstawie kodeksu postępowania karnego należy zatem stosować art. 339 § 5 k.p.k. w brzmieniu obowiązującym od 1 lipca 2015 r. W konsekwencji, zachodzi ujemna przesłanka procesowa określona w art. 39 ust. 1 pkt 3 ustawy o TK, gdyż kwestionowana we wniosku norma prawna – wynikająca z art. 339 § 5 w zw. z art. 54 § 1 k.p.k. – w zakresie, w jakim nie zapewniała pokrzywdzonemu możliwości wzięcia udziału w posiedzeniach sądu dotyczących umorzenia postępowania przed rozprawą, o których mowa w art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k. – utraciła moc obowiązującą. Wprowadzie nowe brzmienie nadano

tylko jednemu z przepisów wskazanych we wniosku, jednakże spowodowało to zmianę treści całej normy prawnej odtwarzanej ze wszystkich powołanych przepisów.

Z tej przyczyny, wraz z wejściem w życie nowelizacji art. 339 § 5 k.p.k., wniosek z 17 października 2014 r. przestał być aktualny, gdyż cele zainicjowanego nim postępowania zostały osiągnięte poprzez zmianę przepisu stanowiącego przedmiot kontroli. Sądy mają obecnie obowiązek zawiadomić pokrzywdzonego o terminie i miejscu posiedzenia, na które skierowano sprawę z uwagi na potrzebę umorzenia postępowania na podstawie art. 17 § 1 pkt 2-11 k.p.k. bądź z powodu oczywistego braku faktycznych podstaw oskarżenia. W zawiadomieniu tym należy pouczyć pokrzywdzonego o możliwości zakończenia na takim posiedzeniu postępowania bez przeprowadzenia rozprawy, a więc o tym, że na takim posiedzeniu może zapaść postanowienie o umorzeniu postępowania. Należy także zawiadomić pokrzywdzonego o możliwości wcześniejszego, niż do rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej, złożenia oświadczenia o wstąpieniu do sprawy w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Pokrzywdzony ma zaś prawo wziąć udział w takim posiedzeniu, choćby wcześniej nie złożył oświadczenia o działaniu w sprawie w charakterze oskarżyciela posiłkowego, a co wyrażono *expressis verbis* w zdaniu 2 art. 339 § 5 k.p.k.

W ten sposób zapewniono, że ewentualne umorzenie postępowania na posiedzeniu bez przeprowadzania rozprawy, z przyczyn wymienionych w art. 339 § 3 pkt 1 i 2 k.p.k., nie nastąpi bez uprzedniego zawiadomienia pokrzywdzonego o takiej możliwości. Umożliwiono także pokrzywdzonemu zarówno aktywny udział w takim posiedzeniu, jak i możliwość poddania kontroli odwoławczej zapadłego na nim orzeczenia, choć przy założeniu wcześniejszego złożenia oświadczenia o działaniu w sprawie w charakterze oskarżyciela posiłkowego, o czym jednak pokrzywdzony jest teraz za każdym razem odpowiednio pouczony. Tym samym uprawnienie pokrzywdzonego do działania w charakterze oskarżyciela posiłkowego jest obecnie skutecznie chronione na każdym etapie postępowania przed sądem pierwszej instancji, w tym również na etapie wstępnej kontroli oskarżenia. Jeśli bowiem nawet nie dojdzie do rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej, gdyż sprawa zostanie skierowana na posiedzenie w celu umorzenia postępowania, pokrzywdzonemu zapewniono realną możliwość wcześniejszego uzyskania statusu strony i działania w celu ochrony swoich prawnych interesów także na takim posiedzeniu. Skorzystanie z tych uprawnień zależy wyłącznie od pokrzywdzonego,

który jednak – w przeciwieństwie do poprzedniej regulacji – jest odpowiednio wcześniej o tym powiadomiony. *De lege lata* nie jest więc możliwe wydanie przed rozprawą orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, bez uprzedniego zawiadomienia i odpowiedniego pouczenia pokrzywdzonego. Oznacza to, że wprowadzona z dniem 1 lipca 2015 r. zmiana art. 339 § 5 k.p.k. spełnia wymogi sprawiedliwości proceduralnej wynikające z konstytucyjnego prawa pokrzywdzonego do sądu w związku z zasadą państwa prawa, zrekonstruowane w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 30 września 2014 r. (sygn. akt SK 22/13).

2. Wedle art. 39 ust. 3 ustawy o TK, nie można umorzyć postępowania z powodu utraty mocy obowiązującej przez zakwestionowany akt normatywny, jeśli wydanie orzeczenia o akcie normatywnym, który utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia, jest konieczne dla ochrony konstytucyjnych wolności i praw. Jako że przepis ten jest wyjątkiem od ogólnej zasady orzekania wyłącznie o przepisach obowiązujących, nie może być interpretowany rozszerzająco (zob. postanowienie TK z 30 marca 2009 r., sygn. akt K 28/07). Z tej przyczyny nie można zastosować domniemania konieczności wydania orzeczenia. Jest to dopuszczalne wyjątkowo, „[...] gdy wnioskodawca (na którym spoczywa ciężar dowodu), inicjując kontrolę abstrakcyjną, w sposób przekonywujący i szczegółowy udowodni, że wydanie orzeczenia o nieobowiązujących przepisach jest niezbędne dla ochrony ściśle określonych konstytucyjnych praw i wolności konkretnych, określonych indywidualnie podmiotów, a celu nie można osiągnąć innymi metodami” (zob. postanowienie TK z 19 grudnia 2012 r., sygn. akt K 32/11). Dlatego też „[w] wypadku kontroli abstrakcyjnej, wnioskodawca jest zobowiązany przedstawić odpowiednie argumenty uzasadniające niezbędność wydania orzeczenia o przepisie nieobowiązującym dla ochrony konstytucyjnych wolności i praw. Jeśli nie zostaną przedstawione takie dowody i argumenty, Trybunał umorzy postępowanie z uwagi na brak konieczności ochrony konstytucyjnych wolności i praw. Nie wyklucza to dopuszczalności ponownego wszczęcia postępowania w zakresie tych samych przepisów, jeżeli podmiot inicjujący kontrolę przedstawi nowe, istotne argumenty i dowody, przemawiające za tym, że wydanie orzeczenia o przepisie nieobowiązującym jest niezbędne dla ochrony konstytucyjnych wolności i praw – argumenty i dowody nierozważone we wcześniejszym postępowaniu (por. sygn. K 35/08)” (*ibidem*).

W niniejszej sprawie wnioskodawca nie mógł przedstawić dowodów i argumentów uzasadniających niezbędnosć wydania orzeczenia o przepisie nieobowiązującym, skoro w dacie złożenia wniosku art. 339 § 5 k.p.k. obowiązywał w brzmieniu niezmienionym od 1 lipca 2003 r., a prace legislacyjne nad zmianą tego przepisu – wskutek wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 30 września 2014 r. (sygn. akt SK 22/13) – dopiero się rozpoczęły.

Kwestię ewentualnej niezbędnosć wyrokowania o konstytucyjności art. 339 § 5 k.p.k. w brzmieniu obowiązującym do 30 czerwca 2015 r. należy rozważyć z uwagi na sytuację osób będących pokrzywdzonymi w sprawach, w których przed 1 lipca 2015 r. zapadło prawomocne już orzeczenie o umorzeniu postępowania z powodu oczywistego braku faktycznych podstaw oskarżenia (art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k.). Chodzi zatem o rozstrzygnięcie, czy stwierdzenie przez Trybunał Konstytucyjny niezgodności z Konstytucją art. 339 § 5 w zw. z art. 54 § 1 k.p.k. – w zakresie zakwestionowanym we wniosku – może wpłynąć na sytuację pokrzywdzonych, którzy nie zostali zawiadomieni i nie mieli wiedzy o posiedzeniu w trybie art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k. oraz nie złożyli odpowiednio wcześniej oświadczenia o działaniu w sprawie w charakterze oskarżyciela posiłkowego, przez co nie wzięli udziału w takim posiedzeniu i nie zaskarżyli wydanego na nim postanowienia o umorzeniu postępowania, które na dzień wejścia w życie ustawy z 20 lutego 2015 r. jest już prawomocne. Kodeks postępowania karnego przewiduje bowiem w art. 540 § 2 k.p.k. możliwość wznowienia postępowania, jeżeli Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą przepisu prawnego, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie. Jednakże wydanie w niniejszej sprawie przez Trybunał Konstytucyjny orzeczenia o art. 339 § 5 (w brzmieniu obowiązującym do 30 czerwca 2015 r.) w zw. z art. 54 § 1 k.p.k. nie stworzy możliwości wznowienia przez pokrzywdzonego prawomocnie umorzonego postępowania karnego, ponieważ takie orzeczenie zostało wydane w oparciu o art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k. A ten przepis we wniosku nie został zakwestionowany. Ponadto, wedle art. 540 § 2 *in fine* k.p.k., wznowienie nie może nastąpić na niekorzyść oskarżonego. Oczywistym zaś jest, że wniosek o wznowienie postępowania umorzonego z przyczyn opisanych w art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k., byłby wnioskiem złożonym na niekorzyść oskarżonego. Z tych przyczyn wyrokowanie o konstytucyjności art. 339 § 5 k.p.k. w brzmieniu obowiązującym do 30 czerwca

2015 r. nie jest w niniejszej sprawie niezbędne, ponieważ orzeczenie takie nie będzie mogło stanowić podstawy wniosków pokrzywdzonych o wznowienie postępowania.

Ewentualne wydanie przez Trybunał Konstytucyjny orzeczenia o art. 339 § 5 k.p.k. w brzmieniu obowiązującym do 30 czerwca 2015 r. nie jest także niezbędne dla ochrony praw pokrzywdzonych w sprawach, w których posiedzenie w trybie art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k. zostało wyznaczone na dzień 1 lipca 2015 r. lub później. W takiej bowiem sytuacji sąd ma już obowiązek zawiadomić o tym pokrzywdzonego i odpowiednio go pouczyć, a jeżeli nie jest to możliwe, wyznaczyć nowy termin posiedzenia, tak aby zawiadomienie i pouczenie pokrzywdzonego było możliwe, zgodnie z aktualnie obowiązującym art. 339 § 5 k.p.k.

3. Mając na uwadze przedstawione argumenty, Sejm wnosi o **umorzenie postępowania** w niniejszej sprawie, na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 3 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym, ze względu na utratę mocy obowiązującej przez akt normatywny w zakwestionowanym zakresie.

MARSZAŁEK SEJMU

Małgorzata Kidawa-Błońska